

INTERSECCIONS DE LA VIOLÈNCIA ALS CENTRES EDUCATIUS: UNA MIRADA CRÍTICA I MULTIDIMENSIONAL

Berta Llos i Alejandro Caravaca

atlas
interseccions crítiques
en educació

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona

VIOLÈNCIA

DIRECTA

Actes físics, verbals o psicològics que causen danys directes i visibles a les persones, com ara agressions físiques, insults, o amenaces.

ESTRUCTURAL

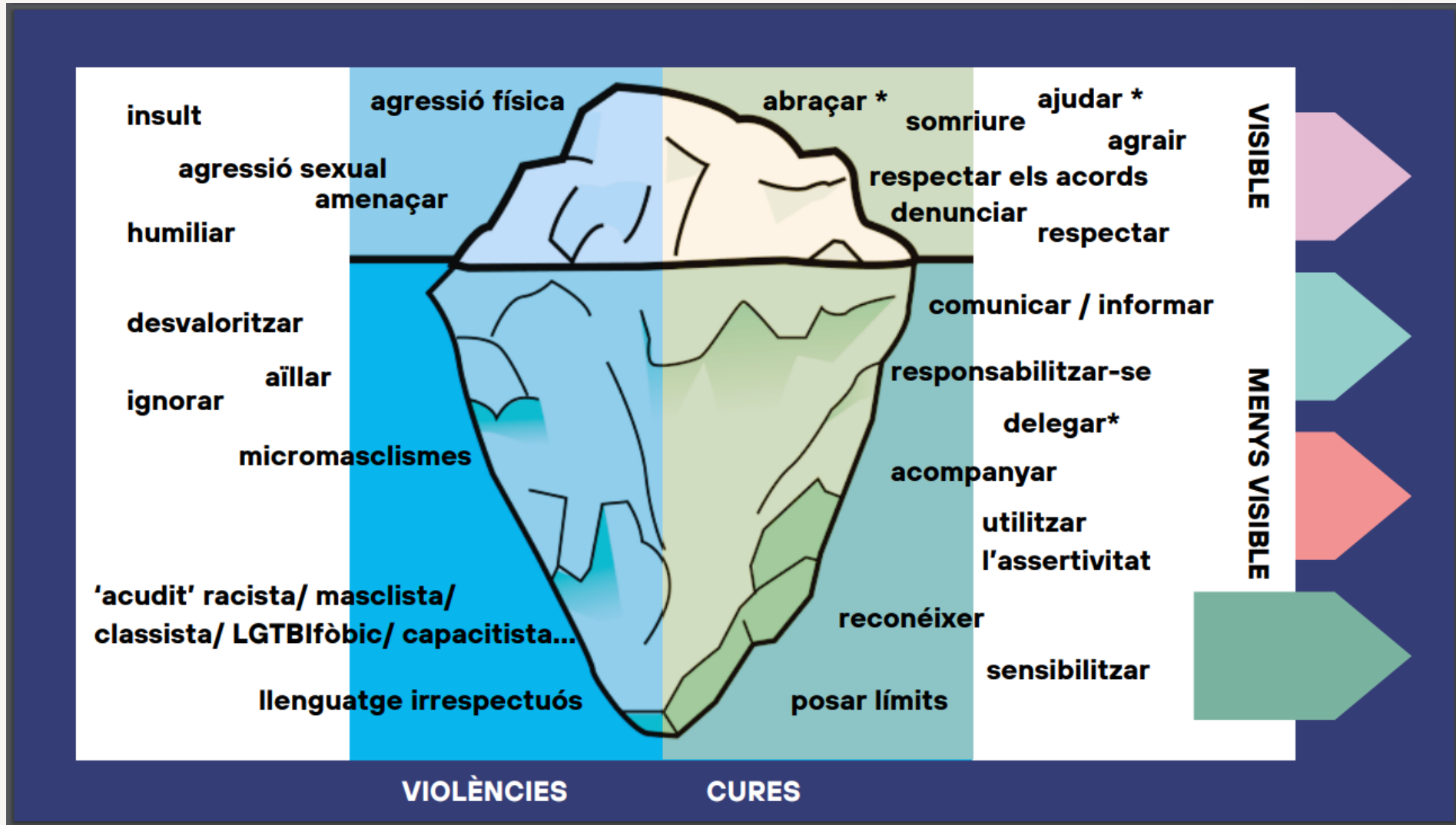
Formes d'organització social que generen desigualtats i exclusions, impedit que certs grups satisfacin les seves necessitats bàsiques. Un exemple en l'àmbit educatiu és la desigualtat en l'accés a recursos educatius de qualitat.

CULTURAL

Creences, valors, discursos i símbols que legitimen i perpetuen tant la violència directa com la estructural. Pot incloure prejudicis de gènere, racisme, capacitisme o altres discursos que deshumanitzen grups socials.

Galtung, Johan. (2016). La violencia: cultural, estructural y directa. Cuadernos de estrategia, (183), 147-168.

Caireta Sampere, Margarida, & Barbeito Thonon, Clara. (2005). Introducción de conceptos: paz, violencia, conflicto. Escola de Cultura de Pau, Universitat Autònoma de Barcelona.

Font pròpia. Material per a la formació amb alumnat

DADES

- L'última *Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya*, feta a 10.000 alumnes de primària i secundària d'entre 10 i 18 anys, subratlla que un **18,9% de l'alumnat és víctima d'assetjament** i un 6,3% de ciberassetjament.
- Segons Estudi Estatal de la Convivència Escolar en Educació Primària (2023) dos de cada deu alumnes de primària han patit assetjament o ciberassetjament a l'escola i només una tercera part, **el 31%, han avisat al professorat**.
- La Unitat de suport a l'alumnat en situació de violència (Usav) va rebre el primer trimestre del curs 2023-2024 un total de **841 casos de possibles situacions de violència a l'àmbit escolar**, fet que suposa gairebé el doble dels 430 atesos durant el primer trimestre del curs 2022-2023.
- **L'assetjament escolar a les persones LGTBIQ+** ha augmentat del 49% l'any 2019 al **66% l'any 2023**, segons l'últim informe de la FRA (2023) de la UE.
- L'LGTBI-fòbia és el segon motiu de discriminació en el marc de la violència escolar (Observatori contra l'LGTBI-fòbia, 2024).

FRENAR LA CADENA

<https://youtu.be/08cayconRD0>

ANÀLISI DELS MALESTARS DE L'ALUMNAT

- L'escola té la funció no només de disseminar i generar coneixements, sinó també d'actuar com un espai de **protecció emocional** per a tot l'alumnat.
- Les experiències escolars satisfactòries són determinants fonamentals dels processos d'aprenentatge (Gutman i Vorhaus, 2012; OECD, 2017; Steinmayr et al., 2018). Dit d'una altra manera, **l'alumnat que se sent millor a l'escola i gaudeix aprenent sol obtenir millors resultats acadèmics** (Tarabini, 2022, p. 468).
- Les experiències educatives no són les mateixes per a tot l'alumnat: **les escoles no estan exemptes de les diverses dinàmiques socials de dominació** com el sexisme, el classisme, el racisme, la xenofòbia, la LGTBIQ+fòbia o el capacitisme —per citar-ne algunes—, i els membres de la comunitat educativa tampoc.
- Aquestes dinàmiques socials l'alumnat les aprèn i les incorpora en la seva manera de relacionar-se.

Tarabini, Aina (Coord.). (2022). *Anuari 2022: L'estat de l'educació a Catalunya*. Fundació Bofill.

PUNT DE PARTIDA:

Igual que una institució educativa classifica, premia i expulsa subjectes pels seus resultats acadèmics, gustos i aptituds per a l'aprenentatge, també ho fa pels seus cossos, desitjos i identitats.

EXPERIÈNCIES DE MALESTAR I BENESTAR A L'INSTITUT

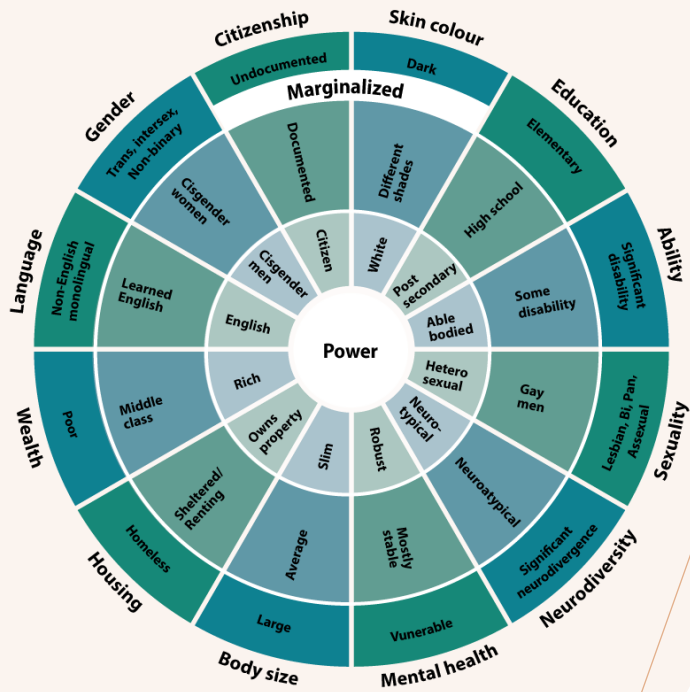
- Recerca en el marc del programa “Joves per a la Coeducació Transformadora”

InteRed

**grup
d'educació
i gènere**

APROXIMACIONES

INTERSECCIONALITAT

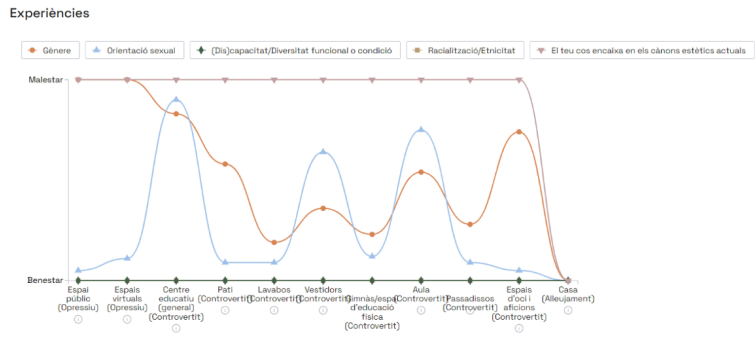
Els diversos sistemes socials de dominació (per exemple, racisme, patriarcat, cisheteronormativitat, classisme, etc.) no són mútuament excloents, sinó que interactuen entre si.

Els sistemes produeixen efectes combinats en les identitats i experiències de l'alumnat i, conseqüentment, en les seves experiències educatives pel que fa al benestar o al malestar.

Per exemple, una persona pot ser blanca, bisexual i de classe mitjana alhora, i la seva experiència estarà configurada per tots aquests sistemes socials de dominació de manera complexa: en alguns casos, des d'una posició de privilegi (per exemple, la blanquitud en el nostre context) i, en altres, no (per exemple, no ser heterosexual).

Coll-Planas, Gerard., Rodó-Zárata, Maria., & García-Romeral, Gloria. (Coord.). (2021). Mirades polièdriques: Eines per a l'aplicació de la interseccionalitat a la prevenció de violències de gènere. Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya

Rodó-Zárata, Maria. (2021). Interseccionalitat: Desigualtats, llocs i emocions. Tigre de Paper.

APROXIMACIONS

DIMENSIÓ ESPACIAL

Els espais no son només contenidors de les experiències de malestar de l'alumnat, sinó que també generen, per se, experiències diferenciades entre unes i altres persones.

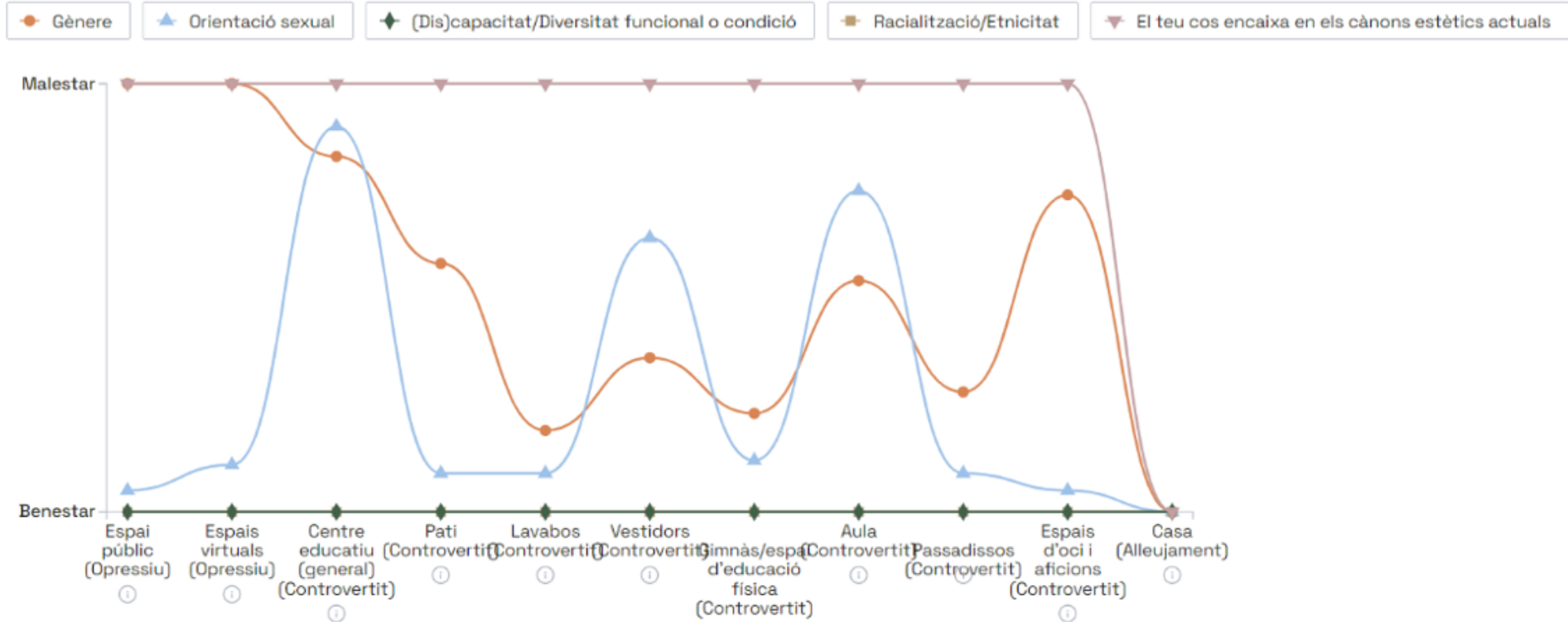
A la recerca s'ha conceptualitzat el centre educatiu com un espai, però també se n'han inclòs altres de més específics com l'aula, els lavabos, els vestidors, els espais d'educació física, els passadissos i el pati.

A més, s'han incorporat altres espais (habitatge, espais públics, espais virtuals i espais d'oci i aficions) per observar els nivells de benestar i malestar relacionals entre el que passa dins i fora el centre educatiu.

289 estudiants de 16 instituts públics de Catalunya

- Relief Maps i Grups de discussió

Experiències

"NOMÉS SÓN CRIATURES FENT DE CRIATURES"

McCan et al (2010)

Cultura de la violència

“Jo quan estava a l'ESO ho vaig passar una mica malament perquè no estava còmoda a la classe en què estava, o sigui, tenia millors amigues, però em sentia com molt sola. Jo crec que sobretot era perquè els companys no feien l'espai agradable, perquè tothom feia comentaris que potser no eren dirigits cap a mi, però jo pensava que en qualsevol moment podia passar, o que simplement em sentia fora d'allò. Tampoc hi havia així molts professors que jo em sentís com molt propera. I vaig començar com a no voler anar a l'institut, jo arribava a classe, a casa, i estava com molt malament, plorava tots els dies. Però jo tot això pensava: ‘això és part de l'adolescència, no és estrany, si és natural, ja passarà’. (...) En el meu cas jo crec que era perquè feien acudits masclistes, homòfobs, racistes i tot això i jo de vegades els contestava, però o no feien cas o els continuaven fent, i de vegades jo sentia que podien anar cap a mi o que si jo feia alguna cosa riurien de mi” (Centre 3).

NORMA SEXISTA A L'ESCOLA

Naturalització i invisibilització del sexisme

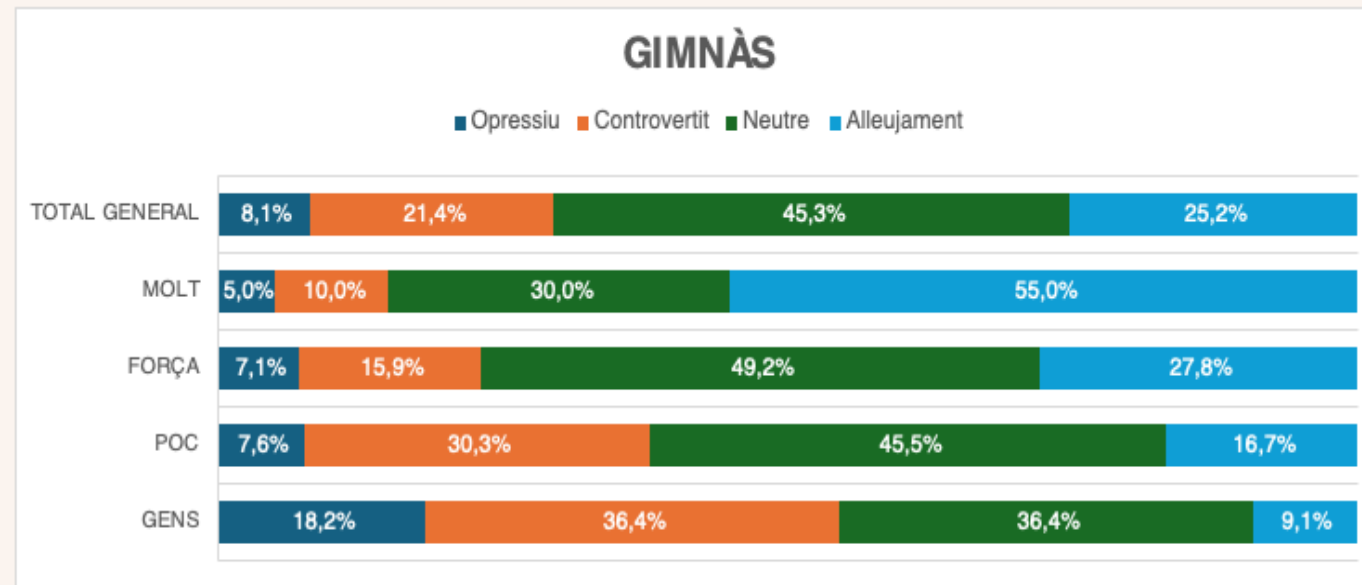
- L'humor i la ridiculització com a mecanismes per naturalitzar i reproduir el sexisme: *“A la nostra classe quan fan bromes sobre les noies i coses així, ningú diu res, només hi ha riures”* (Centre 10).
 - *Only joking* (Owens et al, 2005)
- No només entre l'alumnat: *“Un noi va dir que si una noia no es vesteix sexy, llavors no té cap interès. Això ho va dir davant de tothom i ningú va dir res, ni els profes”* (Centre 12).
- *“Un professor, el primer a l'ESO que tenim, no va fer res quan un noi va fer un comentari degradant a una noia”* (Centre 11)

*** La inacció del professorat s'identifica com un factor clau en la reproducció del sexisme**

EL COS COM A CAMP DE BATALLA

Els vestidors i espais esportius com a zones de control estètic

- “Moltes vegades a educació física estem corrent o fent alguna activitat i els nois em diuen que m’aprimi que si no, no podré córrer més, quan és mentida” (Centre 12).

EL COS COM A CAMP DE BATALLA

Els espais virtuals com a extensió del control sobre el cos

L'espai virtual amplifica l'exposició pública, especialment cap als cossos femenins i/o no normatius, on les imatges es comparteixen per sotmetre'ls a judici i al ridícul.

- *"Van crear un grup de 1r d'ESO on agafaven fotos de noies i se'n burlaven" (Centre 7)*
- *"Moltes vegades em sento gorda en l'espai virtual, quan vaig pujar una foto amb un vestit xulíssim la gent em comentava coses tipo, "deixa de menjar i fes esport", "no et posis aquests vestits que se't nota tot i no és agradable" (Centre 12)*

NORMA CISHETERO A L'ESCOLA

- Ús generalitzat de paraules com "maricón" o "bollera" de manera despectiva:

“Hem normalitzat que ‘si no fas això ets maricón’, ‘qui arriba últim és gai’...” (Centre 7)

“L’aula és un lloc de malestar... estava allà fent els meus deures i em van començar a dir coses com ‘puta lesbiana’ o ‘quin fàstic’” (Centre 12)

- Amenaces i humiliació:

“Un noi es va posar darrere meu a posar imatges de ‘prohibit la bandera LGTB’. I a sobre em mirava, i com no venia ningú em deia ‘què passa, que no ve ningú?’ en to de burla” (Centre 6).

- ‘Fer el buit’:

“Quan la gent s’assabenta de la meva sexualitat, o es burlen, o m’aborden amb preguntes incòmodes, o s’allunyen de mi” (Centre 5)

NORMA CISHETERO A L'ESCOLA

La norma no només afecta negativament l'alumnat LGBTIQ+ sinó també l'alumnat cis i heterosexual que no encaixa en els esquemes hegemònics de masculinitat i feminitat.

- *“Els diuen maricons als nois si són més efeminats.” (Centre 11).*
- *A: “Em miraven com si fos una decepció per estar allà, com si fos un soldat caigut.*

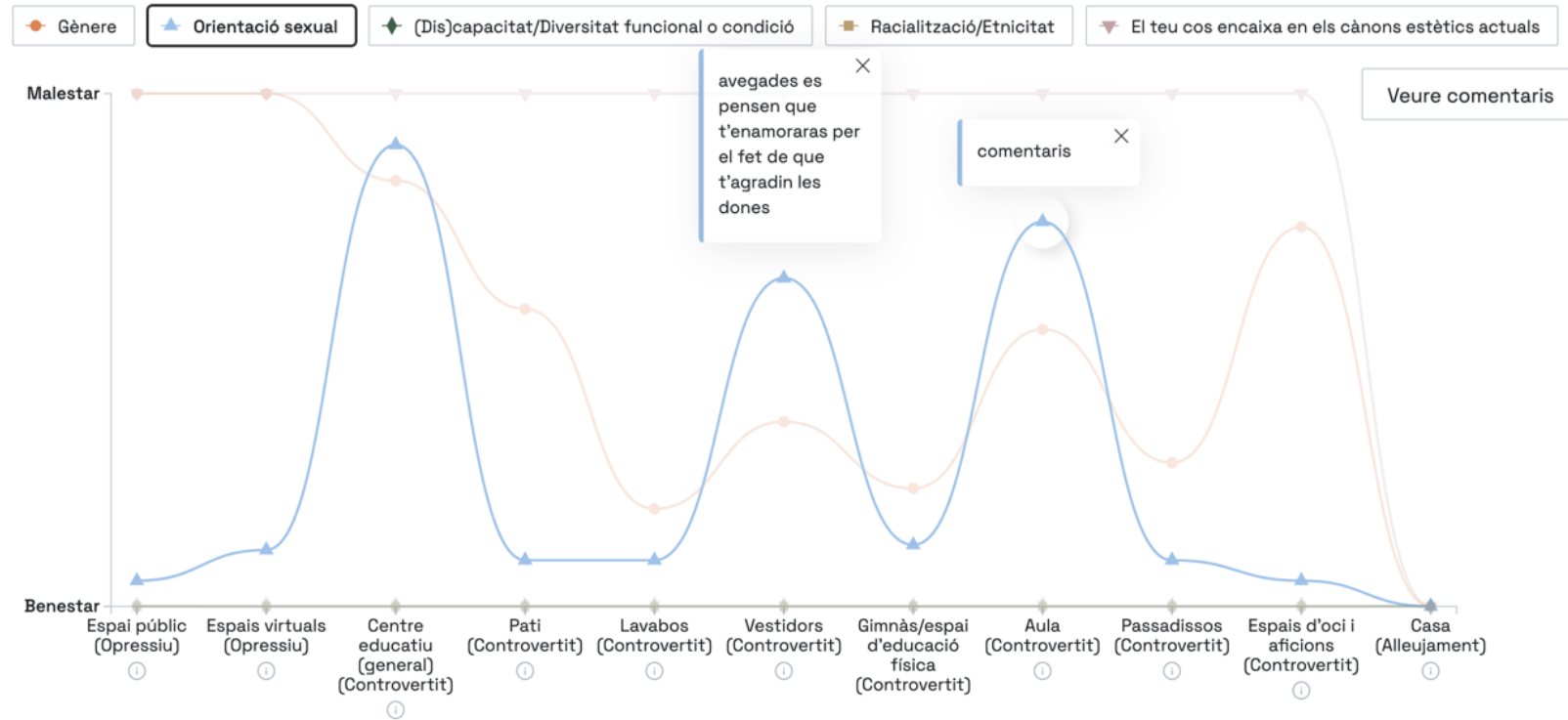
I: Què vol dir això?

A: És com, per exemple, un meme, una manera de fer broma o burla. Dir que aquest noi, que era hetero, ja no ho és perquè ara va a la comissió. És un soldat caigut, com si els heteros unga-unga l'haguessin perdut” (Centre 4)

➤ **Esdevenir un *failed male* (McCan et al, 2010)**

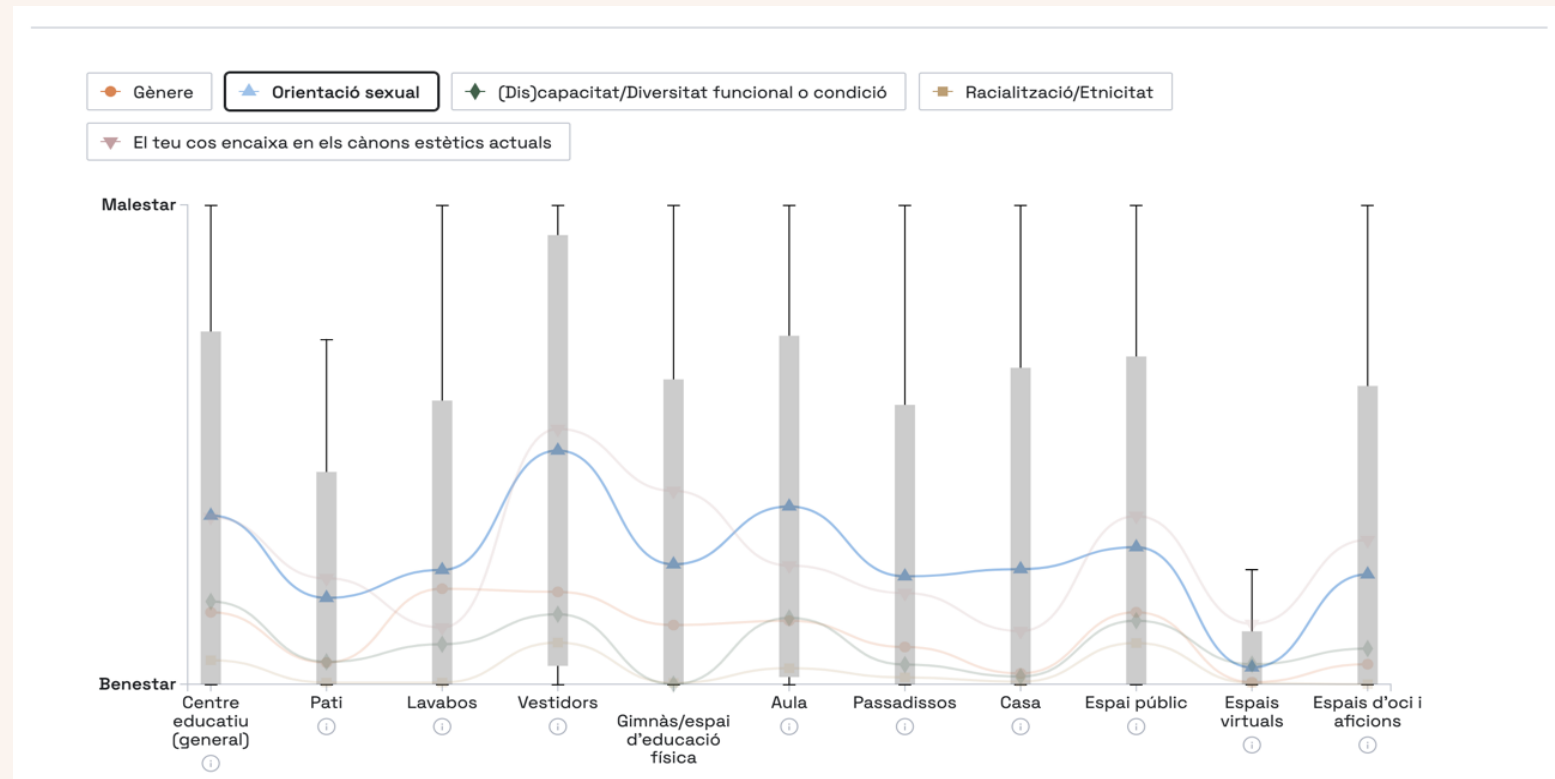
NORMA CISHETERO A L'ESCOLA

Experiències

Relief Maps: Resposta individual. Noia cis bisexual

NORMA CISHETERO A L'ESCOLA

Relief Maps: Grau de benestar i malestar entre nois no heterosexuels. Focus a orientació sexual. Valors agregats.

NORMA CISHETERO A L'ESCOLA

- Vestidors, lavabos i espais d'educació física:

“Quan vaig entrar al vestidor em van començar a dir comentaris homòfobs (maricón), i ara em sento incòmode en entrar-hi” (Centre 3)

“A 1r em van tancar al vestidor i em van jutjar perquè era gai” (Centre 4)

“En els vestidors em van baixar els pantalons” (Centre 10)

“Un dia, vaig entrar al vestuari a canviar-me i un company va dir: ‘ves al teu vestidor, no?’, fent referència a què no era ni actuava com un noi, per tant m’havia d’anar al vestuari de les noies. Ara, quasi no entro al vestuari o espero a què tothom surti per entrar-hi jo” (Centre 13).

- El discurs de l'heteronormativitat entre l'alumnat en els centres educatius opera com un règim que situa l'heterosexualitat cisgènere no només com a normal, sinó també com a **desitjable o requerida**. S'identifiquen mecanismes diferenciats entre nois i noies per assegurar la seva pròpia pertinença a la normativitat de la institució en termes de gènere, entre els nois és comú **la constitució d'una masculinitat que s'oposa a tot allò que pugui relacionar-se amb el fet de ser gai (o femení)**, utilitzant les burles com a eina principal per al rebuig (Peter et al. 2016; Rawlings, 2019)

NORMA CIS HETERO A L'ESCOLA

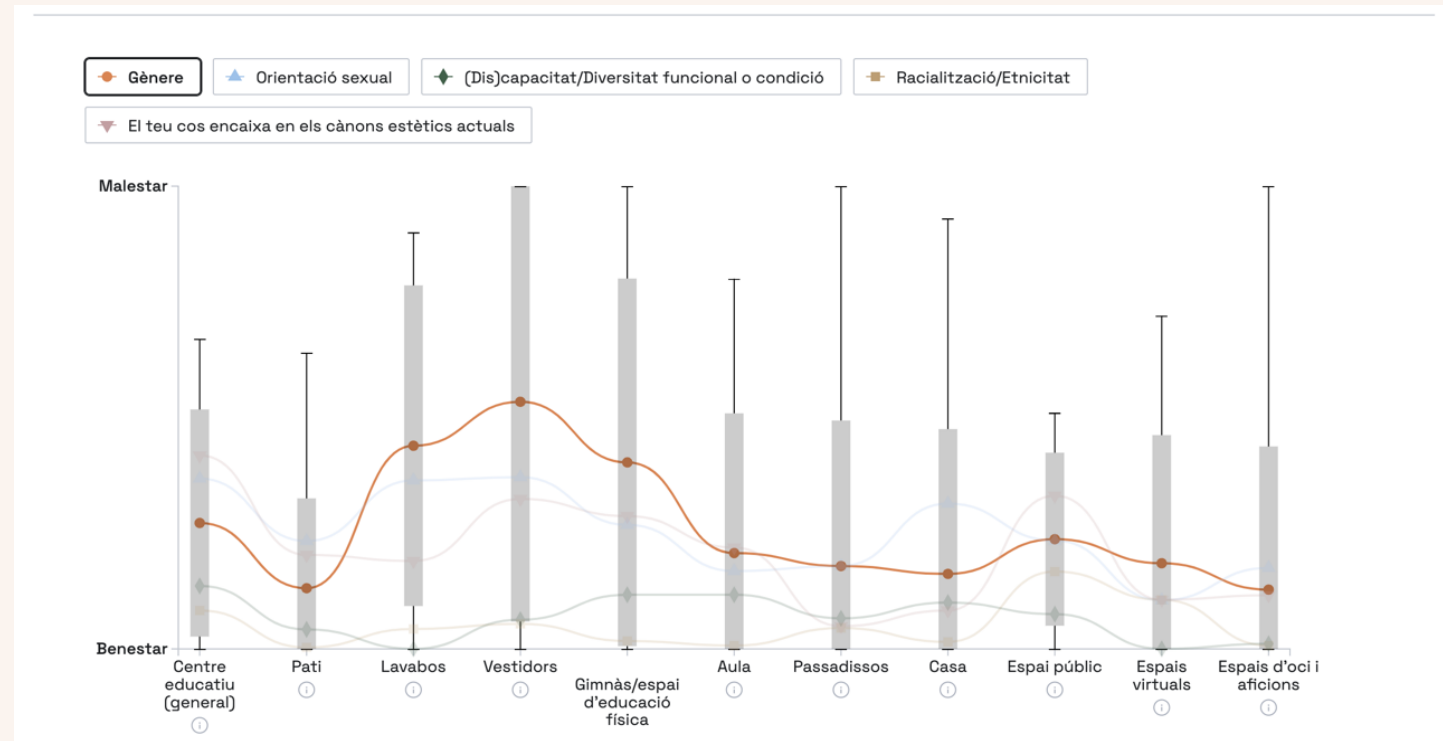
- Transfòbia

Un dia va venir una profe de guàrdia que no havia vingut mai a la nostra classe... arribo a classe i estava passant llista i va dir el meu nom i dic 'sí, soc jo', i diu 'però... no, para ja, és una broma, què estàs dient? Qui és la X? Qui es la X?'. I dic 'que soc jo'. No s'ho creia. Va dir 'va, aneu cap a la classe i menys brometes, us posaré incidència a tots, eh?'... Com pot ser que una persona no s'ho cregui i tingui tan poca...? Va acabar creient-me, però no em va dir ni perdó ni res (Centre 13).

L'altre dia estava passant pel passadís... i vaig sortir al pati, no?, i havia de creuar la porta i estaven tots [uns nois] allà acumulats. Clar, a mi me la pela, jo passo i ja està. I vaig passar i em diuen 'Ai, adéu, Guillem'... Jo em dic Sara [noms ficticis]. O sigui, per això li vaig dir 'calla, gilipolles' perquè és que em va fer molta ràbia. No vagis vacil·lant per la vida perquè no fas gràcia. (Centre 13).

A educació física, per fer equips o coses, ens diuen 'separeu-vos per nois i noies', no? I després els diu [a dos companys trans] 'Iker, tu vas amb les noies', i a la Glòria li diu 'tu vas amb els nois' [noms ficticis]... per més que no s'identifiquin així (Centre 13).

NORMA CIS HETERO A L'ESCOLA

Relief Maps: Grau de benestar i malestar entre persones trans i/o no binàries. Focus a gènere. Valors agregats.

“A vegades m’insultaven dient-me ‘Transformer Optimus Prime’, però ara ho tinc posat de nom del WhatsApp” (Centre 6).

NORMA DE LA BLANQUITUD, RACISME I XENOFÒBIA

“[X alumne] es refereix a una companya de classe com a ‘panchita de merda’ per ser d’origen llatí” (Centre 15)

“Riuen dels negres quan apaguen les llums i fan bromes tipus ‘on ets? No et veig...’” (Centre 15)

“Em van dir ‘puta mora’” (Centre 3)

- Islamofòbia

“Estàvem fent una broma a uns nois de tercer i un altre s’hi va ficar i em va insultar cridant ‘terrorista’ només per la meva religió” (Centre 14).

➤ **Pedagogia de la crueltat:** *“és que jo crec que els insults de racisme o de tot això ja estan com súper interioritzats. Com si jo et dic ‘hola’” (Centre 9).*

ALGUNES REFLEXIONS FINALS

Perspectiva Interseccional: Les experiències de benestar i malestar dels estudiants són diverses i es configuren per múltiples eixos d'identitat i sistemes socials de dominació. Abordar aquesta complexitat és essencial per entendre les dinàmiques escolars.

Cultura Escolar i Violència: Les cultures escolars actuals legitimen o discriminen certs comportaments, cossos i preferències, però també mostren actituds contraculturals i de resistència que són vitals per a una part de l'alumnat.

Dimensió Espacial: El benestar i el malestar no es desenvolupen en el buit, sinó que estan influenciats per la dimensió espacial de la violència dins dels centres educatius. Els espais poden actuar com a contenidors de malestar, fet que posa de manifest la necessitat d'abordar aquestes dinàmiques.

Responsabilitat Col·lectiva: Combatre el sexisme, el racisme i la LGBTIQ+fòbia requereix escoltar l'alumnat, confiar-hi i crear espais segurs per a les seves experiències. La coeducació transformadora beneficia tota la comunitat escolar i fomenta la responsabilitat compartida per fer front a les injustícies.

Cap a una educació més feminista - Hacia una educación más feminista: Vallès

Cap a una educació més feminista - Hacia una educación más feminista. Provincia...

Cap a una educació més feminista - Hacia una educación más feminista. Lleida

Llos, B., Caravaca, A., Quilabert, E., & Gavaldà, X. (2023). *Cap a una educació més feminista? Concepcions, dilemes i possibilitats de transformació a l'educació secundària*. Universitat Autònoma de Barcelona, InteRed, Plataforma Unitària Contra les Violències de Gènere. <https://ddd.uab.cat/record/284813>